

Latvijas Republikas tiesībsargs

Partiju izslēgšana no pirmsvēlēšanu TV debatēm to maznozīmīguma dēļ

Pētījuma autors: Mag. iur. **Mārtiņš Birģelis**

Tiesībsarga biroja Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas jurists

Rīga, 2016.gada 2.jūnijs

Tāpat kā „zelta rudens” vērošana Siguldā un ražas novākšana laukos, mazo partiju izslēgšana no politiskajām debatēm ir pazīstams rudens rituāls. Reizi četros gados mums ir tiesības vistiešāk noteikt savu likteni, ievēlot Saeimā tos tautas kalpus, kas vislabāk spēj pārstāvēt mūsu intereses un sekmēt valsts nākotni. Šīs tautas tiesības lemt par savu nākotni sastāda pašu pamatu demokrātiskas valsts iekārtai. Šo tiesību izmantošanā būtisku lomu spēlē pirmsvēlēšanu TV debates, kurās uzstājoties, partiju pārstāvji informē par savu politisko programmu, tādējādi ļaujot mums izdarīt informētu izvēli. Neskatoties uz to, ne visas partijas vienmēr tiek pieaicinātas debatēm, un nereti mēs redzam debates tikai starp partijām, kas jau šobrīd ir pārstāvētas Saeimā. Partijām ir jāpārvar noteikti popularitātes kritēriji, lai tiktu debatēt ar lielajām un atpazīstamajām partijām, taču bieži šī latīņa jaunajām partijām ir par augstu. Domājams, ka izvēlamies labākos kandidātus no esošajiem, taču vai patiesi par visiem vēlēšanu sarakstiem mēs pietiekami uzzinām? Vai pieļaujams, ka mazās partijas netiek pieaicinātas uz pirmsvēlēšanu debatēm, priekšroku dodot lielajām un atpazīstamajām partijām?

Kad šādas prakses tiesiskuma pārbaude nonāca līdz tiesai, Rīgas Latgales priekšpilsētas tiesa šādu praksi, kurā uz televīzijas debatēm pieaicina tikai partijas, kuras sabiedrības aptaujas rezultātos sasniegušas vismaz 4% atbalstu, atzina par prettiesisku. Tiesa secināja, ka „*ir neapšaubāmi ierobežotas sūdzības iesniedzēja likumā garantētās tiesības uz personu vienlīdzību un vārda brīvību, t.i. vienlīdzīgas tiesības ar citām politiskām partijām - paust savu viedokli*”.¹ Tiesa atbalstīja iesniedzēja lūgumu par tiesībām piedalīties priekšvēlēšanu aģitācijā valsts apmaksātā televīzijā uz vienādiem nosacījumiem. Spriedums netika pārsūdzēts.

Savukārt Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments, skatot līdzīgu lietu, no minētā sprieduma norobežojās un secināja, ka „*vienlīdzīgas iespējas uz plašsaziņas līdzekļu pieejamību politiskajām organizācijām nerada tiesības uz vienādu raidlaiku sabiedriskajā televīzijā*” un „*sabiedriskās raidorganizācijas drīkst izvērtēt katrai politiskajai organizācijai piešķiramo raidlaiku atbilstoši tās nozīmei.*”² Partija „Mūsu Zeme” šādas prakses tiesiskuma izvērtēšanai vērsās Eiropas Cilvēktiesību tiesā (turpmāk – ECT vai Tiesa), taču Tiesa atzina pieteikumu par acīmredzami nepamatotu un noraidāmu, piemērojot Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk - Konvencija) 35. panta 3. un 4. punktu.³ Lai gan šie ir vērtējami kā visai seni spriedumi, iemīto taciņu turpmāk iet arī Administratīvā rajona tiesa 2015. gada maijā, kad tā pievienojas Senāta viedoklim, un raidlaika sadali atbilstoši partiju nozīmīgumam, uzskatīja par tiesisku.⁴

Līdzīgas tiesvedības vērojamas arī citās jurisdikcijās, kā piemēram, Vācijā⁵, ASV⁶, Jaunzēlandē⁷, Apvienotajā Karalistē⁸ un Kanādā⁹. Jāteic gan, ka tiesvedības ceļā

¹ Rīgas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedums lietā Nr. C2957004, 23.03.2004.

² Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta spriedums lietā Nr. SA – 5/2006, 03.11.2006

³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Partija “Jaunie Demokrāti” and Partija “Musu Zeme” v Latvia*, No. 10547/07 and 34049/07, 29.11.2007.

⁴ Administratīvā rajona tiesas spriedums lietā Nr. A420408314, 06.05.2015.

⁵ *FDP (Liberal Democrat Party) v WDR (West German Broadcasting Corporation)* [2002] BverfG, 2BvR 133/02.

⁶ *Ark. Educ. Television Comm'n v. Forbes*, 523 U.S. 666, 676 (1998)

⁷ *Dunne v CanWest TVWorks Ltd* [2005] NZAR 577; *Mangu v Television New Zealand*, unreported, High Court, 9 September 2005.

⁸ *Marshall v BBC* [1979] 3 All ER 80; *Lynch v BBC* [1983] NI 193; *Houston v BBC* [1995] SC 433; *R v BBC, ex parte Referendum Party* [1997] EMLR 605; *Scottish National Party v Scottish Television plc* 1998 SLT 1395; *Scottish National Party v BBC*, [2010] CSOH 56

⁹ *Trieger v Canadian Broadcasting Corporation* (1988) 54 DLR (4th) 143; *Green Party Political Association(BC) v Canadian Broadcasting Corporation* [1991] BCI No 2852 (SC); *National Party of Canada v Canadian Broadcasting*

izcīnīt vietu TV debatēs izdevies relatīvi reti. Taču jānorāda uz ECT formulēto atziņu, ka jebkurš vēlēšanu regulējums tiek izvērtēts, ievērojot valsts politisko evolūciju. Tas var nozīmēt, ka tas, kas ir pieņemams vienas valsts kontekstā, ir nepieņemams citas valsts kontekstā.¹⁰ Tādējādi vērts apskatīt Latvijai saistošo tiesisko regulējumu, pastāvošo situāciju un aplūkot argumentus par un pret „maznozīmīgo” partiju iekļaušanu pirmsvēlēšanu televīzijas debatēs, vērsot uzmanību uz tādiem tiesību aspektiem kā brīvas vēlēšanas, vārda brīvība un vienlīdzība.

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka pasaules demokrātiskajās valstīs pastāv pieci vispārēji vēlēšanu principi. Vēlēšanām jābūt vispārējām, vienlīdzīgām, brīvām, aizklātām un tiešām.¹¹ Latvijas vēlēšanu sistēmas principi konstitucionālā līmenī nostiprināti Satversmes 6. pantā, atbilstoši kuram Saeima ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Juridiskajā literatūrā ir norādīts: „[...] nepieciešamība, lai vēlēšanas būtu brīvas, ietilpst Latvijas tautas priekšstāvniecības būtībā, proti, tikai brīvi vēlēta Saeima bauda tiesības īstenot Satversmē paredzēto kompetenci.”¹²

Augstākās tiesas Senāts skaidrojis, ka: “[...] lai gan brīvas vēlēšanas nav minētas Satversmē tiešā tekstā, neapšaubāmi tas ir viens no vēlēšanu sistēmas pamatprincipiem, bez kura nav iedomājama demokrātija. Kā jau teikts iepriekš, valsts varas avots ir tautas griba un šīs gribas izpauzumam ir jābūt brīvam. Būtiski, ka šā principa tvērums attiecas ne tikai uz balsošanas brīdi, bet arī uz vēlēšanu gribas veidošanos priekšvēlēšanu periodā. Šis princips, pirmkārt, prasa, lai valsts nodrošinātu tādas apstākļus, ka būtu iespējams veidoties dažādiem viedokļiem un būtu reāla iespēja šos dažādos viedokļus paust un darīt tos zināmus vēlētajiem, otrkārt, ka vēlētais būtu aizsargāts no nepieļaujamas savas gribas iespaidošanas gan no valsts, gan no privātpersonu puses.”¹³ Savukārt vienlīdzīgu vēlēšanu princips ietver arī aizliegumu valstij diskriminēt vai privilēģēt kādu noteiktu politisko organizāciju.¹⁴

Minētie vēlēšanu principi nostiprināti arī Latvijai saistošos starptautiskos cilvēktiesību līgumos. Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām¹⁵ 25. panta b punktā noteikts, ka katram pilsonim, neraugoties ne uz kādām 2. pantā minētajām atšķirībām un bez nepamatotiem ierobežojumiem, jābūt tiesībām un iespējai balsot un tikt ievēlētam īstās periodiskās vēlēšanās, kas notiek uz vispārēju un vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot un nodrošinot vēlēšanu brīvas gribas izpausmi. Valsts pienākums ik pēc saprātīga laika posma rīkot brīvas un aizklātas likumdevēja vēlēšanas ir ietverts arī Konvencijas 1. protokola 3. pantā. Lai gan šis pants formulēts kā valsts pienākums, nevis kā indivīda tiesība, ECT atzinusi, ka tas aptver arī subjektīvās tiesības, t.i., indivīda tiesības vēlēties un tikt ievēlētam.¹⁶ Konvencijas 1.

Corporation (1993) 106 DLR (4th) 568; *Natural Law Party of Canada v Canadian Broadcasting Corporation* [1994] 1 FC 580; *Gauthier v Canada* [2006] FC 570.

¹⁰Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: *Py v. France*, 66289/01, 11.01.2005, 46. paragrafs

¹¹Satversmes tiesas 2002. gada 23. septembra sprieduma lietā Nr. 2002-08-01 secinājumu daļu

¹²Pleps J. Senāts un Satversme: vēlēšanu lieta. Jurista Vārds, 2006. gada 19. decembrī, Nr. 50

¹³Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2006. gada 3. novembra sprieduma lietā Nr. SA-5/2006 10.2. punkts

¹⁴Handbuch des Verfassungsrecht der Bundesrepublik Deutschland, 2. neubearbeitete und erweiterte Auflage, Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1994, S.626; Rauber D. N. Wahlprüfung in Deutschland. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2005, S.117)

¹⁵Apvienoto Nāciju Organizācijas Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām: Starptautiskais līgums, Latvijas Vēstnesis, 2003. gada 23. aprīlis, Nr.61 (Latvijā stājās spēkā 1992.gada 14.jūlijā).

¹⁶Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Mathieu-Mohin un Clerfayt pret Beļģiju*, No. 9267/81, 02.03.1987., 46.-51.punkts

protokola 3. pants ietver sevī ne tikai vārda brīvības aspektu, bet arī vienlīdzības principu.¹⁷ Sakarība starp brīvām vēlēšanām un vārda brīvību tika akcentēta lietā *Bowman v. The United Kingdom*, kur ECT norādīja, ka „ir īpaši svarīgi, ka pirmsvēlēšanu periodā dažādiem viedokļiem un informācijai ir ļauts brīvi cirkulēt”.¹⁸

No ECT prakses izriet, ka tiesības uz vārda brīvību attiecas gan uz politiskām debatēm kopumā¹⁹, gan politisko reklāmu, tostarp priekšvēlēšanu aģitāciju²⁰, gan arī uz priekšvēlēšanu aģitāciju reģionālajās vēlēšanās.²¹ Brīvas politiskas debates loma ir pašā demokrātijas kodolā, kas caurvij visu Konvenciju.²²

Attiecībā uz personas tiesībām kandidēt vēlēšanās, tas ir, Konvencijas 1. protokola 3. panta garantēto tiesību "pasīvo" aspektu, ECT ir vēl piesardzīgāka savā ierobežojumu novērtējumā šajā kontekstā salīdzinājumā gadījumiem, kad tajā vēršas, lai izskatītu tiesību vēlēties ierobežojumus, tas ir "Konvencijas 1. protokola 3. panta garantēto tiesību "aktīvo" elementu".²³ Tiesībām kandidēt parlamentārajās vēlēšanās var tikt noteiktas striktākas prasības nekā tiesībām vēlēties. Tādējādi, ja kritērijs, kas attiecas uz Konvencijas 1. protokola 3. panta "aktīvo" aspektu, parasti plašāk izvērtē likuma normu par vēlēšanu tiesību atņemšanu personai vai personu grupai atbilstību mērķim, tad ECT pieeja attiecībā uz "pasīvo" šīs normas aspektu aprobežojas galvenokārt ar to, ka tiek pārbaudīts, vai iekšējās procedūras, kas individuāli novedušas pie tiesību tikt ievēlētam ierobežošanas, nav bijušas patvaļīgas. Tas arī ir viens no iemesliem, kas apgrūtina kandidātu prasījumus par iekļaušanu TV debatēs.

Lai gan ECT respektē Eiropas Komisijas par demokrātiju caur likuma spēka (Venēcijas Komisija) nostāju par „vienādu iespēju” došanu visām partijām un neitralitāti no valsts puses, it sevišķi vēlēšanu kampaņu un mediju raidlaika ziņā,²⁴ ECT norāda, ka Konvencijas 1. protokola 3. pants nebija paredzēts kā vēlēšanu kodekss, kas regulēs visus procesus, kas saistīti ar vēlēšanām. Turklāt ir neskaitāmi vēlēšanu sistēmas organizēšanas un vadīšanas veidi, kā arī atšķirību pārbaudītība, *cita starpā*, vēsturiskās attīstības, kultūras daudzveidības un politiskās domas ziņā Eiropā, kuru iekļaušana savā demokrātiskajā vīzijā ir ikvienas Līgumslēdzējas valsts ziņā.²⁵ Dalībvalstis bauda plašu rīcības brīvību savu konstitūciju ietvaros regulēt vēlēšanu procesu, un konkrētāki kritēriji būs atkarīgi no konkrētās dalībvalsts vēsturiskajiem un politiskajiem faktoriem.²⁶ Šajā sakarā tomēr jāatgādina, ka Konvencijas priekšmets un mērķis aicina interpretēt un piemērot tās noteikumus tādā veidā, lai tās prasības būtu nevis teorētiskas

¹⁷Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Mathieu-Mohin un Clerfayt pret Beļģiju*, No. 9267/81, 02.03.1987., 54. paragrāfs

¹⁸Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Bowman v. The United Kingdom*, No. 141/1996/762/959, 19.02.1998., 42. paragrāfs

¹⁹Skatīt, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: *Lingens v. Austria*, No. 9815/82, 08.07.1986

²⁰Skatīt, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: *Vereingegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*, No. 32772/02, 30.06.2009 (Lielā palāta)

²¹Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: *TV Vest As & Rogaland Pensjonist parti v. Norway*, No. 21132/05, 11.12.2008.

²²Skatīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumus lietās *Lingens v. Austria*, No. 9815/82, 08.07.1986, 42.

punkts; *Moscow Branch of the Salvation Army v. Russia*, No. 72881/01, 05.10.2006, 60. punkts. Kā arī A. Mowbray, "The Role of the European Court of Human Rights in the Promotion of Democracy" [1999] P.L. 703.

²³Skatīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Yumak and Sadak v. Turkey*, No. 10226/03, 08.07.2008., 109. paragrāfs

²⁴Code of Good Practice in Electoral Matters, 51st (Guidelines) and 52nd (Report) sessions on 5-6 July and 18-19 October 2002. Arī skatīt Explanatory Report to the Code of Good Practice on Electoral Matters

²⁵Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Hirst pret Apvienoto Karalisti (2)*, No. 74025/01, 06.10.2005., 61. punkts

²⁶Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Aziz v. Cyprus*, No. 69949/01, 22.06.2004., 28. paragrāfs

vai iluzoras, bet gan konkrētas un iedarbīgas.²⁷ Tādējādi, ja taisnība, ka valstīm ir plaša rīcības brīvība, lai noteiktu ievēlēšanas tiesību noteikumus *in abstracto*, tiesību efektivitātes princips prasa, lai lēmumi, kuri skar politisko dialogu, būtu taisnīgi un paredzami.

Konkrētajā gadījumā, lietā *Partija "Jaunie Demokrāti" un partija "Mūsu Zeme" pret Latviju*²⁸, kad Latvijas partijas vērsās ECT, cita starpā apstrīdot Latvijas Televīzijas praksi, kur uz TV debatēm nepieaicina partijas, kas nav sasniegušas 4% atbalstu pēc aptaujas datiem un piešķirot mazpopulārākajām partijām bezmaksas raidlaiku neizdevīgos laikos, ECT pārkāpumu nesaskatīja. Tiesa norādīja, ka, lai gan Konvencijas 1. protokola 3. punkts nostiprina vienlīdzības principu visiem pilsoņiem īstenot savas vēlēšanu tiesības, tas kā tāds negarantē nekādas tiesības politiskajai partijai piešķirt raidlaiku radio vai televīzijā priekšvēlēšanu laikā.²⁹ Protams, ECT pieļauj, ka ārkārtas apstākļos varētu rasties problēma, piemēram, ja vēlēšanu periodā kādai politiskajai partijai tiktu liegtas jebkādas raidīšanas iespējas, kamēr citām partijām būtu piešķirts raidlaiks. Tomēr šajā gadījumā ECT ieskatā partijas neuzrādīja tādu īpašu apstākļu pastāvēšanu.

ECT skatījumā vienas partijas atzīšana par populārāku, nozīmīgāku nekā citas ir leģitīma. Šī iemesla dēļ ECT noraidījusi argumentus, kas bija vērsti pret Apvienotās Karalistes „uzvarētājs paņem visu” vēlēšanu sistēmu³⁰ un 10% vēlēšanu barjeru³¹ iekļūšanai Turcijas parlamentā. Attiecīgi nebija pārsteigums, ka arī iepriekš minētais Latvijas partiju pieteikums ECT tika noraidīts.³² Valstīm ir liela rīcības brīvība Konvencijas 1. protokola 3. panta kontekstā,³³ un ECT faktiski tikai nosaka demokrātisku vēlēšanu ietvaru, atstājot valstīm rīcības brīvību tā piepildīšanai ar konkrētu saturu. Lai gan šāda piesardzība no ECT puses ir pilnībā saprotama, tā tomēr nereti tiek kritizēta.³⁴ Piemēram, valstīs, kur pastāvošā situācija nostāda nelabvēlīgā stāvoklī mazās partijas, tikai ar valsts neiejaukšanos (tiek ievēroti tikai negatīvie pienākumi) var būt nepietiekami un tas pat kropļo demokrātiju.³⁵

Viens no valsts pozitīvajiem pienākumiem ir rūpēties par politiskās debates veicināšanu sabiedrībā, jo divas vitālas demokrātijas pazīmes ir tiesības vēlēties un tiesības iesaistīties informētā, necenzētā publiskā diskusijā ar ideju apmaiņu.³⁶ Demokrātija bez debatēšanas ir tikpat neefektīva, kā demokrātija bez balsošanas.³⁷ Turklāt debates ir

²⁷ Skatīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietas, piemēram, *Artico pret Itāliju*, No. 6694/74, 13.05.1980., 33. paragrāfs; *Chassagnou pret Franciju*, No. 25088/94, 28331/95 un 28443/95, 29.04.1999., 100. paragrāfs

²⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Partija "Jaunie Demokrāti" and Partija "Mūsu Zeme" v Latvia* 10547/07 and 34049/07, 29.11.2007.

²⁹ Eiropas Cilvēktiesību komisijas lēmums lietā: *Purcell et autres c. Irlande*, No. 15404/89, 16.04.1991.

³⁰ *Liberal Party v UK* (1980) 21 D & R 211.

³¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: *Yumak and Sadak v Turkey*, No. 10226/03, 08.07.2008.

³² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Partija "Jaunie Demokrāti" and Partija "Mūsu Zeme" v Latvia* 10547/07 and 34049/07, 29.11.2007..

³³ Skatīt, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietas kā *Parti Nationaliste Basque v France*, No. 71251/01, 07.06.2007; *Liberal Party v United Kingdom*, No. 8765/79, 18.12.1980.

³⁴ John Hart Ely, *Democracy and Distrust* (Cambridge, Mass: Harvard University Press 1980) and Carlos S Nino, "A philosophical reconstruction of judicial review" (1993) 14 *Cardozo Law Review* 798.

³⁵ Sandra Fredman, *Human Rights Transformed: Positive rights and positive duties* (Oxford: OUP 2008), p.96. Arī Anne Smith and Rory O'Connell "Transition, equality and non-discrimination" in Antoine Buyse and Michael Hamilton (eds), *Transitional Jurisprudence and the ECHR: Justice, politics and rights* (Cambridge: CUP 2010 forthcoming).

³⁶ Stephen Coleman, *Meaningful Political Debate in the Age of the Soundbite, in Televised Election Debates*, International Perspectives 1 (Stephen Coleman, ed. 2000).

³⁷ Turpat 1-2

vienīgais kampaņas formāts, kurš piedāvā pietiekamu laiku, lai izzinātu partijas pamatnostājas un programmu neitrālā gaisotnē. Žurnālisti atvēl kandidātiem daudz vairāk laika, lai izskaidrotu savu pozīciju kādā jautājumā, nekā tas būtu iespējams televīzijas ziņās, un kandidātu izteikumiem televīzijas publiskajās debatēs ir sevišķa vērtība, tāpēc arī debates ir vispārākā politiskās kampaņas komunikācijas forma.³⁸ Neskatoties uz debašu būtisko nozīmi partiju acīs, tām ir neaizvietoājama loma demokrātiskā sabiedrībā, jo tā ļauj vēlētajiem izdarīt daudz informētākas izvēles un dzirdēt dažādus aspektus par nozīmīgiem jautājumiem.³⁹

TV debatēm ir piemītošas savas unikālas īpašības. Priekšvēlēšanu TV debatēm televīzijā ir noteicoša ietekme uz vēlēšanu izvēli, salīdzinot ar citiem medijiem.⁴⁰ Pirmkārt, tās ir ārkārtīgi pievilcīgas kandidātiem, sabiedrībai un pašiem medijiem. Partiju pārstāvji atbild uz jautājumiem tiešraidē, bez montāžas vai iejaukšanās, tādējādi sekmējot iespēju veidot patstāvīgu attieksmi un izdarīt secinājumus. Otrkārt, kandidātiem ir iespējas parādīt sevi un izklāstīt savu partiju idejas bez maksas lielai auditorijai, baudot tiešu un nepastarpinātu komunikāciju ar skatītāju. Treškārt, priekšvēlēšanu debates ir atraktīvākā vēlēšanu kampaņu sastāvdaļa, kas piesaista skatītājus. Tēmas nozīmīgums, mediju vidē sakāpināta vēlēšanu dienaskārtība, iespējamība, ka publiskajās debatēs starp kandidātiem var uzliesmot gan atraktīvi cīņiņi, gan arī “pirmās personas” var izteikt jaunu, iespējams, līdz tam neizpaustu informāciju utt.⁴¹ Tādējādi, publiskās debates pārspēj citu komunikāciju saziņas veidu efektivitāti.⁴²

Šobrīd plašsaziņas līdzekļi pilnībā izmanto savu redakcionālo autonomiju, veidojot priekšvēlēšanu raidījumus, kas nereti ir nozīmējis tieši populāro partiju pārstāvju biežāku aicināšanu uz šiem raidījumiem.⁴³ Pašreizējais regulējums samazina mediju uzmanību „mazajām partijām” un partijām bez spēcīga sākotnējā atbalsta. Taču šīs ir tieši tās grupas, kurām visvairāk nepieciešama bezmaksas publicitāte, ko debates sniedz. Šo partiju izslēgšana tikai nostiprina priekšstatu, ka tām ir niecīgas izredzes uzvarēt un pastiprina lielo partiju dominanci.

Būtu jāņem vērā, ka noteikumus, kas šobrīd regulē vēlēšanu procesu, radījuši tieši ievēlēto partiju lēmumi, kā arī tām ir zināma ietekme šādu noteikumu uzraudzības procesā. Politiskajām partijām un politiķiem ir arī personīga interese, kā šāds vēlēšanu process tiek veikts.⁴⁴ Tādējādi šādās situācijās būtu rūpīgāk jāvērtē, vai lielās partijas neizmanto savu varu ļaunprātīgi.

³⁸Maurer, M., Reinemann, C. (2006). *Learning versus knowing: Effects of Misinformation in Televised Debates*. p. 490.

³⁹*Ark. Educ. Television Comm'n v. Forbes*, 523 U.S. 666, 676 (1998) (citējot Congressional Research Service, Campaign Debates in Presidential General Elections, summ. (June 15, 1993)).

⁴⁰Domburs J. *Mediji un vēlēšanas – pa spirāli vai pa apli?*, Latvijas Republikas 9. Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa Initas Brikšes un Vitas Zelčes redakcijā, 345.lpp Pieejams: http://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/sppi/mediji/Velesanas_violeta.pdf

⁴¹Rolands Tjarve, “*Milžu Cīņas*”: *Publiskās Debates Sabiedriskajā Televīzijā*, LR9. Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa, Intas Brikšes un Vitas Zelčes redakcijā, 110 lpp.

⁴²Kempff, D.. *Argumentand audience. Presenting debates in public settings.* (2004), p. 24.

⁴³Ikstens J., *Brīvas un godīgas vēlēšanas, Cik demokrātiska ir Latvija?: Demokrātijas audits, 2005–2014.* Zin. red. Juris Rozenvalds. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2014, 107.lpp

⁴⁴Samuel Issacharoff, Pamela S Karlan and Richard H Pildes, *The Law of Democracy: Legal structure of the political process* (New York:Foundation Press Thomson/West 2007),p.2.

Argumenti pret mazo partiju iekļaušanu pirmsvēlēšanu TV debatēs

Striktās vienlīdzības oponenti apšauba, ka no neierobežotās piekļuves debatēm būs būtiski ieguvumi, norāda uz iespējamajiem sarežģījumiem šāda plāna realizācijā un faktu, ka pastāv citi līdzekļi, kā partijas savu nostāju var paust publiski, piemēram, bez maksas raidlaika izmantošana, ko nosaka Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma II. nodaļa. Pamatproblēmas visu partiju pieaicināšanā ir saistītas ar debašu efektivitātes mazināšanu, nepietiekamu laiku partiju viedokļu izklāstīšanai un argumentēšanai, un pat iespējami samazinātu skatītāju interesi. Oponenti raizējas, ka valsts politiskā diskusija tiks noslogota ar patiesi nenozīmīgiem jautājumiem. Visbeidzot, ar visu partiju striktu vienlīdzību un neierobežotu vārda brīvību varētu tiktu pavērtas durvis šo principu absolutizēšanai pat ārpus debatēm un politiskajām partijām.

Pirmkārt, visbiežāk paustais arguments pret mazo partiju iesaisti debatēs ir TV debašu efektivitātes mazināšana. Debates ar lielu skaitu dalībnieku var novest pie situācijas, kur partiju pārstāvjiem nav iespējas pietiekami detalizēti izklāstīt savu viedokli, tādēļ balsošanas lēmumi tiek pieņemti uz mazāk detalizētu izpratni par partiju nostāju atšķirībām.⁴⁵ Liels daudzums pārstāvju radītu haosu, nevis organizētu un uztveramu diskusiju. Pēc noteikta skaita kvantitāte sāktu atstāt negatīvu ietekmi uz kvalitatīvu un pilnvērtīgu viedokļu apmaiņu, kas ir pretrunā ar pašu debašu rīkošanas mērķi. Turklāt, aplūkojot argumentu par to, ka visu partiju iekļaušana ir būtiska tiesību vēlēšanu sastāvdaļa, jo tā sniedz pilnīgāku informāciju vēlētajam, jānorāda, ka šis arguments ir guvis dalītus panākumus: Jaunzēlandē tas palīdzēja pārliecināt tiesu par pieteicēja iekļaušanu debatēs⁴⁶, kamēr Kanādā pieteicēja arguments par tiesībām vēlēšanu stiprināšanu ar lielāku ētera laika piešķiršanu tika noraidīts.⁴⁷ Šāda atšķirīga pieeja skaidrojama ar to, ka balsošana tiek uztverta kā procedurāla tiesība, ne tik daudz kā tāda, kam piemīt substantīvi aspekti.

Pie tam, neierobežotu skaitu kandidātu nemaz nav iespējams objektīvi iekļaut debatēs. Ja TV kanāls ielūgtu visu partiju pārstāvjus uz debatēm, lai izvairītos no vārda brīvības ierobežošanas, neizbēgami laiks, kas būtu citādi pieejams vadošajām partijām izteikties, tiktu sadalīts proporcionāli debašu dalībnieku skaitam.⁴⁸ Ierobežotāks laiks izpausties, ierobežotāks skaits apskatāmo jautājumu un ierobežotāka iespēja substantīvi apskatīt problēmjautājumus.

Tā arī vairāku debašu nozīmēšana neatrisinātu problēmas saistībā ar debašu sastāva izvēlēšanos. Negatīvi būtu vērtējama situācija, kad populārāko partiju pārstāvjiem nebūtu iespēju debatēm savā starpā.⁴⁹ Lai gan šādas atšķirības varētu būt pieļaujamas sākotnējā vēlēšanu stadijā, tas var būt nepieļaujami vēlākās vēlēšanu fāzēs. Tai pašā laikā nebūtu pieļaujams, ka mazo partiju pārstāvji debatē tikai savā starpā, bez iespējām diskutēt ar lielo partiju pārstāvjiem.

---

⁴⁵Richard L. Berke, *Voter Tune-Out: Focusing on the Few, Blind to the Many*, N.Y. TIMES, Oct. 22, 2000, at § 4, p.1

⁴⁶*Dunne v Can West TV Works Ltd* para 34.

⁴⁷*Trieger v Canadian Broadcasting Corporation* (1988) 54 DLR (4th) para 31.

⁴⁸Frances J. Ortman, *Silencing the Minority: The Practical Effect of Arkansas Educational Television Commission v. Forbes*, 49 CATH. U. L. REV. 613 (2000)

⁴⁹Daniel H. Lowenstein, *Election Law Miscellany: Enforcement, Access to Debates, Qualification of Initiatives*, 77 TEX. L. REV. 2001(1999).

Otrkārt, atbilstoši Satversmes tiesas atziņām, vārda brīvība publiskajā aspektā ietver arī preses brīvību.⁵⁰ Tieši preses brīvība ir tā, kas tiek aizskarta, nosakot tai papildu pienākumus un personas, kas jāiekļauj debatēs. Konstitucionāli atzīstot visu partiju vienlīdzību, mediju darbība politisko kampaņu jomā varētu tikt ietekmēta. Televīzija nespētu izpildīt savus pienākumus sabiedriskā pasūtījuma ietvaros, ja tai visu dienu būtu jāraida politikas debates. Medijiem būtu jākontrolē, kādas ziņas un cik daudz parādās par katru kandidātu visplašākajā mērogā. Televīzijai un presei kā tādai būtu jādzīvo ar pastāvīgām bailēm par tiesu darbiem saistībā ar vienlīdzības ievērošanu partiju reklamēšanā. Kā norādīts Kanādas Augstākās tiesas lietā *National Party of Canada v Canadian Broadcasting Corporation* „politiku labāk atstāt politiku un elektorāta rokās; televīziju un programmas neatkarīgu žurnālistu un producentu pārziņā.”⁵¹

Treškārt, pastāv viedoklis, ka, ņemot vērā partiju kandidātu divējādo dabu, vienāda debašu laika nosacījums ironiskā kārtā dažām vai visām lielajām partijām varētu kalpot kā iegants, lai debatēs nepiedalītos. Spēcīgas partijas varētu nevēlēties debatēt ar maznozīmīgu oponentu, bailēs par potenciālo zaudējumu debatēs. Nevēlamākais oponents ir tas, kuram nav ko zaudēt. Tā rezultātā ciestu debates sākotnējā ideja par plašu un nozīmīgu vēstījumu sabiedrībai par politiskajām partijām.

Visbeidzot tiek apšaubīts partiju pienesuma būtiskums politiskajām debatēm. Paļūšanās, ka katra partija spēj sniegt būtisku pienesumu debatēm, ir iluzora.

Visbeidzot, aplūkojot vārda brīvības argumentus, jānorāda, ka politiskas partijas vārda brīvība pārsvarā nesniedz tik tālu, lai uzspiestu citai organizācijai nodrošināt tās uzskatu paušanu. Šāds secinājums parādās Kanādas Augstākās tiesas lietā *Trieger*⁵², kurā tiesa noteica, ka „*Tas nebūt nav skaidrs, ka [Zaļās partijas] vārda brīvība uzliek tiesai pienākumu piespiest mediju paust tās uzskatus publikai. Šī brīvība ir brīvība paust idejas un komunicēt bez ierobežošanas. [...] tā nedod nekādas tiesības kādam lietot cita zemi vai platformu priekš savas runas vai kāda cita iespējamo mašīnu, lai publicētu savas idejas.*”⁵³ Turklāt jānorāda, ka nevienai partijai nav aizliegts paust savu viedokli ārpus debatēm un reklamēties televīzijā. Valsts pat nodrošina noteiktu daudzumu bezmaksas raidlaiku un iespēju vismaz vienreiz tikt uzaicinātam uz diskusiju raidījumu.⁵⁴

Argumenti par mazo partiju iekļaušanu pirmsvēlēšanu TV debatēs

Tiem, kuri iestājas par mazo partiju iekļaušanu, mērķis ne vienmēr ir augsti rezultāti vēlēšanās, bet gan plašāka platforma kandidātiem paust savu vēstījumu un ietekmēt vēlēšanu procesu kopumā.⁵⁵ Pat ja mazās partijas neiekļūst Saeimā, tās parasti uzstājas ar atšķirīgām idejām kā lielās partijas un var pievērst uzmanību uz

⁵⁰ Skatīt Satversmes tiesas 2003. gada 5. jūnija sprieduma lietā Nr. 2003-02-0106 secinājumu daļas 1. punktu un 2003. gada 29. oktobra sprieduma lietā Nr. 2003-05-01 21. punktu

⁵¹ *National Party of Canada v Canadian Broadcasting Corporation* (1993) 106 DLR (4th), 574.

⁵² *Trieger v Canadian Broadcasting Corporation* (1988) 54 DLR (4th)

⁵³ Turpat, paras 31, 35

⁵⁴ Skatīt Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma II. nodaļu

⁵⁵ Keith Darren Eisner, Comment, *Non-Major-Party- Candidate and Televised Presidential Debates: The Merits of Legislative Inclusion*, 141 U. PA. L. REv. 973, 979-80 (1993)

jautājumiem, kas citādi netiktu skatīti. Kā arī tās izaicina pastāvošo politisko stāvokli un liek papildus sarosīties lielajām partijām. Tās veic politiskas inovācijas un var uzlabot vēlēšanu aktivitāti. Tādēļ partijas izslēgšana tās maznozīmīguma dēļ negatīvi ietekmē ne vien viņu izredzes tikt ievēlētiem, bet arī vēlēšanu procesu kopumā. Visbeidzot, tiek norādīts uz sistēmas negodīgumu, jo debates ir līdzeklis, kā partijas var sevi prezentēt kā nozīmīgu, taču tieši nozīmīgums ir priekšnoteikums, lai partijas tiktu pieaicinātas uz debatēm.

Mazās partijas gūst vislielāko atbalstu tieši politiskas krīzes apstākļos. Šādā laikā sabiedrības uzskati kļūst tik dažādi, ka tikai ar lielo partiju programmām nepietiek, lai pārstāvētu visas sabiedrības intereses. Tādējādi mazās partijas piešķir balsi sabiedrības grupām, kuru intereses lielās partijas ir atstājušas novārtā.⁵⁶

Mazo partiju nozīme ir neatsverama arī jaunu tematu aktualizēšanā.⁵⁷ Pētījumi liecina, ka vairāku kandidātu iesaistīšana noved pie jaunu jautājumu apspriešanas⁵⁸, jo jaunpienācēji parasti vērs uzmanību uz interesēm, ko nostiprinātās partijas dotajā brīdī nav aktualizējušas. Tā rezultātā mazās partijas nodrošina plašu uzskatu un ideju spektru sabiedrībā.

Mazo partiju kandidāti bieži ir patīkami vēlētajiem, kurus lielās partijas ignorē. Tā rezultātā, mazo partiju klātbūtne kalpo kā pamudinājums vēlētajiem pildīt savu pilsonisko pienākumu – vēlēties.⁵⁹ Tiktāl, ciktāl mazās partijas iedrošina balsot kaut vai pāris pilsoņus, kas iepriekš vēlēšanās nav piedalījušies, mazās partijas stiprina tautas gribas izpausmi. Mazo partiju iekļaušana nepieciešama pašas politiskās sistēmas labad.

Tiek paustas bažas, ka visu kandidātu pieaicināšana ierobežotu būtisko partiju laiku izteikties, apspriesto jautājumu skaitu, kā rezultātā ciestu debašu kvalitāte. Taču tas varētu būt pamatoti, ja pastāvētu sevišķi spiedīgi apstākļi, ka tikai limitēts debašu skaits ir iespējams. Bet vienreiz četros gados, aizvietojojot kādu TV seriālu ar kvalitatīvu debašu raidījumu, šāda problēma nepastāvētu. Turklāt ir precedents, kad pirms 11. Saeimas vēlēšanām tika pieaicināti visi vēlēšanām pieteikto kandidātu sarakstu pārstāvji, un nav saskatāmas pazīmes, ka debates būtu bijušas mazāk efektīvas. Debašu kvalitāti lielā mērā nosaka tieši raidījuma vadītāji, ne tik daudz debašu dalībnieku skaits.⁶⁰

Ironiski, tie ir mediji — sabiedrības sargsuņi⁶¹ un vārda brīvības aizstāvji, kas šīs debates rīko, taču tajā pašā laikā dedzīgi attaisno mazo partiju izstumšanu. ECT ir atzinusi, ka audio-vizuālam medijam ir nekavējošāks un spēcīgāks efekts, nekā drukātam medijam.⁶² Televīzija kā medijs ir dominējošais informācijas kanāls, kurā tiek raidītas politisko partiju priekšvēlēšanu kampaņas,⁶³ kā rezultātā vēlētajiem uzzina par

⁵⁶Keith Darren Eisner, Non-Major Party Candidates and Televised Presidential Debates: The Merits of Legislative Inclusion, 141 U. Pa. L. Rev. 973, 986-87 (1993).

⁵⁷Christian Sci, *Room at the Debate Table: Third Parties Are Not Spoilers.*, Monitor, June 15, 2000, p. 8.

⁵⁸Carlin D.P., Howard, C., Stanfield, S., & Reynolds, L. *The Effects of Presidential Debate Formats on Clash: A Comparative Analysis. Argumentation and Advocacy* 27.3, 1991., p. 126-136

⁵⁹ Turpat

⁶⁰ Rolands Tjarve, "Milžu Cīņas": *Publiskās Debates Sabiedriskajā Televīzijā*, LR9. Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa, Intas Brikšes un Vitas Zelčes redakcijā, 116 lpp

⁶¹Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Editions Plon v. France*, No. 58148/00, 18.05.2004., 43. paragrāfs

⁶²Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *Jersild v. Denmark*, No.15890/89, 23.09.1994. 31. paragrāfs.

⁶³Schulz, W., Zeh, R., Quiring, O. (2005). Voters in a changing media environment: A data-based retrospective on consequences of media change in Germany. *European Journal of Communication*, 20, 68.

politiskajiem procesiem.⁶⁴ Tādējādi mediju pamatloma jebkurās vēlēšanās ir nodrošināt, ka sabiedrība ir pietiekami informēta par visiem kandidātiem, lai varētu izdarīt informētu izvēli,⁶⁵ nevis pašrocīgi atsijāt partiju pārstāvjus. Līdz šim vērojams, ka lielās partijas bauda lielāku mediju uzmanību, nekā mazās. Taču jo biežāk partija ir atradusies mediju telpā, jo lielāks ir tās atpazīstamības potenciāls. Tāpēc pati mediju vide lielā mērā nosaka tās partijas, par kurām vēlētaji ir informēti.⁶⁶

Otrkārt, mediji uzskata, ka debašu organizēšana ir stingri žurnālistu pārraudzībā, un jebkāda veida papildu partiju iekļaušana debatēs aizskartu preses neatkarību un sabiedrības intereses. Šis arguments būtu ticamāks, ja sabiedrība būtu pret mazo partiju iekļaušanu, taču realitāte ir citādāka. 2014. gada aprīlī 43,4% aptaujāto LR pilsoņu pauda, ka viņi neatbalsta sabiedrisko mediju praksi priekšvēlēšanu diskusijās biežāk iesaistīt to partiju pārstāvjus, kurām ir šķietami lielākas izredzes iekļūt Saeimā. Šādu praksi atbalstīja tikai 15,5% aptaujāto.⁶⁷ Līdzīga nostāja vērojama arī citās valstīs, kā piemēram, Apvienotajā Karalistē, kur par mazāk populāru partiju pārstāvju iekļaušanu debatēs iestājās arī premjerministrs Deivids Kamerons.⁶⁸

Ja neviens nav tiesīgs pie vēlēšanu biļeteniem blakus pierakstīt „maznozīmīga partija”, tad grūti saprast, kādēļ prese to efektīvi var darīt vēlēšanu kampaņu laikā. Demokrātijā tās pilsoņi nosaka, kuras partijas ir nozīmīgas, tās ievēlot. Ja tauta lemj, ka rīkojamas valsts finansētas debātes, tad jāparedz vienādas iespējas visām partijām, kuras atbilst likuma prasībām par kandidēšanu vēlēšanās, neatkarīgi no to pašreizējās politiskās ietekmes, finansēm, viedokļa vai nākotnes izredzēm.

Mediju rokās nevajadzētu būt varai ierobežot publikas izvēli un politisko dažādību. Mediju uzdevums ir noskaidrot visu partiju viedokļus un par tiem informēt sabiedrību. Pretējs pieņēmums kropļo mūsu pamata izpratni par to, ka tauta lemj un medijs seko to lēmumiem. Skatītājiem, kā rāda pētījumi, ir svarīgi apzināties, ka arī viņiem ir kāda nozīme un loma šo debašu veidošanā, jo *“neskatoties uz publisko diskursu, mērķis komunikācijai ar sabiedrību nav pieņemt tās rezultātā kādus lēmumus, bet gan dot iespēju pilsoņiem piedalīties publiskā viedokļa veidošanā tādos veidos, kas atļauj viņiem ticēt, ka uz šo viņu skatījuma balstīto un it kā viņu veidoto publisko viedokli vēlāk potenciāli būs arī kāda reakcija. To var nosaukt par garantiju, kas apliecina, ka ikvienam pilsonim ir tiesības sevi izpaust publiskajā vidē, radot publisko diskursu tādā veidā, kādā viņš to vēlas, reizē atļaujot viņam ticēt, ka sabiedrības viedoklis tiks uzklauts”*.⁶⁹

Statistika pēc pēdējām Saeimas vēlēšanām liecina, ka lielākā daļa vēlētajū, kuri vēlēšanās nepiedalījās, tādu lēmumu pieņēma, jo uzskatīja, ka nepastāv piemērotu

⁶⁴ Sk.: Maurer, M., Reinemann, C. (2006). Learning versus knowing: Effects of Misinformation in Televised Debates., p. 489.

⁶⁵ Guidelines on Political Party Regulation, Venice Commission at its 84th Plenary Session Venice, 15–16 October 2010, p. 64.

⁶⁶ Rolands Tjarve, *“Milžu Cīņas”*: Publiskās Debātes Sabiedriskajā Televīzijā, LR9. Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa, Intas Briķes un Vitas Zelčes redakcijā, 111 lpp

⁶⁷ *Cik demokrātiska ir Latvija?*: Demokrātijas audīts, 2005–2014. Zin. red. Juris Rozenvalds. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2014, SKDS dati, 290 lpp (DA 2014, B3. Tabula)

⁶⁸ Raksts *David Cameron will refuse TV debates if Greens excluded*, Pieejams: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-30726499>

⁶⁹ Rolands Tjarve, citēts augstāk, 118 lpp, atsaucoties uz Post, R. (2006). *Democracy and equality*. ANNALS, AAPSS, 603, 29.

politisko spēku, kas pārstāvētu to intereses.⁷⁰ Tādejādi ir liela vēlme pēc jauniem politiskajiem spēkiem, savukārt šādu spēku iekļaušanu TV debatēs līdz šim nav bijusi prioritāra.

Debates tiek organizētas sabiedriskā pasūtījuma ietvaros un kā tādu, to uzrauga un finansē sabiedrība⁷¹, tādējādi debatēm būtu jādabojas sabiedrības interesēs. Kā ir iespējams, ka pašsaprotama kļuvusi prakse, kas ir pretrunā ar sabiedrības interesēm? Vēlēšanu atspoguļojumu medijos un juridisko prasību ievērošanu uzrauga⁷² Nacionālā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padome (NEPLP), taču Eiropas Drošības un Sadarbības organizācijas (EDSO) Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja noslēguma atskaitē⁷³ par 2014. gada 4. oktobra parlamenta vēlēšanu novērošanu atspoguļotas bažas par NEPLP objektivitāti, ņemot vērā, ka tās locekļus ieceļ parlaments.⁷⁴ Šādas šaubas ir jāklieidē. Demokrātiskā sabiedrībā ir īpaši būtiski, ka vēlēšanu un ar to saistīto pasākumu organizēšana norit demokrātiski un pilnīgi neatkarīgi no politiskās ietekmes.⁷⁵

Šobrīd, lemjot par to, kuras partijas uzaicināt, tiek veikta sabiedrības aptauja, pēc kuras spriež par partiju popularitāti. Šādi iegūti dati nevien ārkārtīgi svārstās, bet arī, labākajā gadījumā, atspoguļo pašreizējo stāvokli un neko pārbaudāmu neliecina par nākotni. Šādu aptauju datu izmantošana ir plaši kritizēti zinātniskajās aprindās.⁷⁶ Turklāt jāuzsver, ka Latvijā šāda aptauja tiek veikta pirms vēl partijām dota iespēja izmantot bezmaksas raidlaiku⁷⁷, respektīvi pirms kāds par partiju vispār uzzina. Šāda pieeja ir neloģiska, jo tā pilnībā apgriež pareizo notikumu secību demokrātiskā sabiedrībā. Kampanu pamatideja ir tā, ka vispirms ir partiju debates un tad vēlētajī izvēlas, kuru argumenti ir spēcīgāki un kuriem būtu jābūt ievēlētiem.

Pilsoņu aptaujās par atbalstu partijām ir liela daļa personu, kas vēl nav izlēmušas, kura partija tiem šķiet vispiemērotākā. Vai taisnīgi prezumēt, ka neviena balss no šīm personām netiks atdota par jaunajām partijām? Kā ar tiem, kuri pārdomā neilgi pēc aptaujas noslēgšanās vai pēc pirmajām debatēm? Visas vēlēšanu kampanas ideja ir ļaut partijām mainīt vēlētajū viedokli tās procesā, nevis iesaldēt elektorāta pirmsšķietamo viedokli.

Tas ir neapstrīdams fakts, ka „piekļuve naudas līdzekļiem un televīzijai ir divi svarīgākie faktori, kas ļauj partijām paust savu nostāju un mobilizēt potenciālos

---

⁷⁰Dati ņemti no Centrālās vēlēšanu komisijas izveidotā materiāla

http://www.cvk.lv/pub/upload_file/2014/sv/12.Saeimas_velesanas._Rezultati.pdf

⁷¹ EPLL pirmā panta 29.punkts

⁷² EPLL 60. pants

⁷³ 12 lpp Pieejams: <http://www.osce.org/lv/odihr/elections/latvia/133746?download=true>

⁷⁴ Saskaņā ar Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likumu, NEPL padome sastāv no pieciem locekļiem, kurus ievēl parlaments. Kandidātus nominē parlamenta Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija. NEPL padomes locekļi nedrīkst būt saistīti ar politiskām partijām un tiem nedrīkst piederēt daļas vai akcijas nevienā plašsaziņas mediju uzņēmumā. 2014. g. 4. oktobra Parlamentārās vēlēšanas EDSO/DICB Vēlēšanu izvērtēšanas misijas gala atskaite

⁷⁵ Stephen Coleman, *Meaningful Political Debate in the Age of the Soundbite, in Televised Election Debates, International Perspectives 1* (Stephen Coleman, ed. 2000), 18

⁷⁶ Caitlyn Zachry, *Political Campaigns and New Media: A Changing Landscape*, Ohio University; Rosenstiel, T. (2005). *Political Polling and the New Media Culture: A Case of More Being Less*. Public Opinion Quarterly, 69, 698-715

⁷⁷ Saskaņā ar LTV apstiprināto kārtību, tirgus un sociālo pētījuma aģentūras „Latvijas fakti” no 2014. gada 24. augusta līdz 2. septembrim veica Latvijas Republikas pilsoņu aptauju, taču tiesības uz bezmaksas raidlaiku politiskās partijas varēja izlietot, sākot no 2014. gada 9. septembra, atbilstoši Priekšvēlēšanu aģitācijas likuma 7. panta pirmajai daļai.

atbalstītājus”.⁷⁸ Atbilstoši Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 7.¹ panta 1. daļai valsts budžeta finansējumu piešķir politiskajai organizācijai (partijai), par kuru iepriekšējās Saeimas vēlēšanās nobalsojuši vairāk nekā divi procenti vēlētajū, tādējādi jaunpienācējiem finansējums nepienākas un iespējas sevi reklamēt ārpus debašu ietvara ir faktiski limitētas. Turklāt jānorāda, ka Latvijā ir izteikti augsts vēlētajū politisko simpātiju mainīgums, kas tālu pārsniedz vidējos rādītājus citās demokrātijās,⁷⁹ tādēļ partija, kas vienu brīdi šķiet maznozīmīga, var gūt ievērojamu popularitāti vēlāk, ja vien tai dota pienācīga iespēja.

Partijas nepieaicināšana tās maznozīmīguma dēļ ir diskriminējoša. Ņemot vērā pēdējo gadu centienus leģitimizēt debates, tiek noteikts procentu sliekšnis, kurš jāpārvar, lai iekļūtu debatēs. Pat ja rezultāti varētu paredzēt ievēlēšanas rezultātus 100% apmērā, tad kādēļ pieaicināt jebkuru citu partiju zem 5% barjeras, kas nepieciešama, lai partija iekļūtu Saeimā? Ir jāsaskata, ka dažas partijas, kuras nolemtas neveiksmei, tomēr tiek pieaicinātas uz debatēm. Ja reiz pieaicina vienu zaudētāju partiju, tad kādēļ diskriminēt pārējās? Tā arī, ja reiz zināms, kura partija uzvarēs vēlēšanās, kādēļ tad visu ētera laiku nedot tai partijai, lai tā izteiktu savu viedokli, un atvieglot dominējošajai partijai ceļu uz ievēlēšanu? Debates piedāvā skatītājiem jaunu informāciju, ļauj salīdzināt kandidātus, pārliecināties par partiju pozīcijām un palīdzēt neizlēmušajiem vēlētajiem izdarīt izvēli.⁸⁰ Taču personas, kuras debatēs nav pieaicinātas, par neizlēmušajiem vēlētajiem vairs faktiski cīnīties nevar, lai gan tā ir teju piektdaļa visu vēlētajū.⁸¹

Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes lektors Rolands Tjarve par valstī iedibināto praksi ir norādījis, ka „*pieņēmums, ka “mazās partijas”, kurām ir zemi reitingi, tāpat pie varas netiks, ir neatbilstošs liberālajām vērtībām un mazina publiskā viedokļa diferenciācijas iespēju un vēlētajū izvēles daudzveidību, jo nav svarīgi, kādi ir politiskās partijas mērķi kopumā, bet viens no tās pamatmērķiem noteikti ir būt redzētai un iegaumētai, lai pievērstu sponsoru, auditorijas un partneru uzmanību, lai tie saņemtu viņu vēstījumu un lai veidotos partijas identitāte.*”⁸² Šāda pieņēmuma kultivēšana ir novedusi pie situācijas, ka daļai vēlētajū šķiet svarīgi nobalsot par tādu sarakstu, kuram ir lielākas izredzes pārvarēt piecu procentu barjeru, nevis par sarakstu, kurš visprecīzāk pauž attiecīgā pilsoņa uzskatus.⁸³ Tādējādi nepārsteidz ierastā neapmierinātība ar izvēlētajiem politiskajiem spēkiem.

Koncepts, ka vārda brīvība varētu tikt ierobežota, lai prevalētu atpazīstamāks viedoklis, ir svešs mūsu Satversmei. Cilvēkiem, kuri spējīgi piesaistīt lielus naudas līdzekļus un iegūt vairāk reklāmas, nebūtu dodama priekšroka ietekmēt politiku vairāk nekā tiem, kuri to nespēj. Tā ir sēru vēsts demokrātijai, ja personas ar dziļākajām kabatām spēj savu ietekmi novirzīt uz valsts politiku. Tikpat skumji, ja vēlēšanu process norāda uz nabadzību kā politiskas ietekmes neesamību. Ja vārda brīvība kaut

⁷⁸ P. Norris, *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market* (CUP, Cambridge 2006), p.95

⁷⁹ Sikk, A. *How unstable? Volatility and the genuinely new parties in Eastern Europe*. *European Journal of Political Research*, 44 (3), 2005, pp. 391–412

⁸⁰ Skatīt Carlin, D.B., Vigil, T.R., Buehler, S.E. & McDonald, K. M., *Why Study, Watch, and Talk about Debates? In The Third Agenda in U.S. Presidential Debates*. Praeger Publishers, 2008

⁸¹ Dati sniegti par 2014. gada Seimas vēlēšanām, atbilstoši Latvijas Fakti veiktajam pētījumam *Politiskā izvēle LR Seimas vēlēšanu gadījumā*, 2014 gads. Nav publiskots

⁸² Rolands Tjarve, “*Milžu Cīņas*”: *Publiskās Debates Sabiedriskajā Televīzijā*, LR9. Saeimas vēlēšanu kampaņa: priekšvēlēšanu publiskā telpa, Intas Briķšes un Vitas Zelčes redakcijā, 111 lpp

⁸³ Jānis Ikstens. *Brīvas un godīgas vēlēšanas. Cik demokrātiska ir Latvija?: Demokrātijas audits, 2005–2014*. Zin. red. Juris Rozenvalds. Rīga: LU Sociālo un politisko pētījumu institūts, 2014, 109.lpp

ko nozīmē, tad to, ka nav pieļaujama nepopulāru politiķu runas diskriminēšana iepretim populāru politiķu runai. Partijas ar vispār populāriem uzskatiem un partijas ar mazāk populāriem uzskatiem savā vārda brīvības aspektā ir vienlīdzīgas. Satversmes 100. pants nosaka vārda brīvības aizsardzību visiem Latvijas iedzīvotājiem, tādēļ visām partijām, kas izpildījušas kritērijus kandidēšanai vēlēšanās, ir tiesības uzstāties debatēs.

Korelācija starp piedalīšanos pirmsvēlēšanu debatēs un vēlēšanu rezultātiem ir visai viennozīmīga. Piemēram, salīdzinot 12. Saeimas vēlēšanas ir redzams, ka visas partijas, kuras baudīja maksimālo debašu skaitu, ir uzlabojušas savus rezultātus, salīdzinot ar provizoriskajiem rezultātiem pirms debatēm, savukārt partijas, kuras debatēt netika pieaicināts, vai pieaicinātas tik uz atsevišķām debatēm, visas daļu atbalsta ir zaudējušas. Piemēram, partija „Vienotība” papildus ieguva 4.37%, „Latvijas Reģionu Apvienība” 4.46% un „Zaļo un Zemnieku savienība” 10.43% visu vēlētāju balsu.⁸⁴ Tīkmēr pārējām partijām, kurām nebija vienādas iespējas, neizdevās sasniegt 2% barjeru. Respektīvi, nākamajās vēlēšanās uz valsts atbalstu necerēt un tādēļ, diez vai tikt pie debatēm arī nākamreiz. Pie šādiem apstākļiem, valstij ir nevis tiesības, bet pienākums iejaukties.⁸⁵

Nobeigumā

Sabiedrības interese par mazo partiju piedalīšanos debatēs cirkulē ap vienu jautājumu – vai, atļaujot mazajām partijām piedalīties debatēs, būtu kāds jēgpilns efekts uz vēlēšanu iznākumu? Vēlēšanu būtība nav limitēta tikai ar gala rezultātu – kurš uzvar, kurš zaudē. Vēlēšanas ir process no brīža, kad partija iesniedz savu sarakstu uz sāk savu kampaņu līdz brīdim, kad vēlētājs izdara atzīmi savā vēlēšanu biļetenā un iemet to vēlēšanu urnā. Limitējot vēlēšanu jēdziena izpratni līdz pašai balsu nodošanai, tiek ignorēts garš un grūts periods, kurā vairums vēlēšanu rezultātu tiek izšķirti pēc politisko partiju pārstāvju debatēm, kur politiķi var arī prezentēt savu programmu vēlētājiem. Ņemot vērā šo plašo vēlēšanu redzējumu, mazo partiju dalība ir noteikti bijusi vērtīga un nešaubīgi tāda arī būs nākotnē. Tādējādi ir jātiecas uz visu partiju iekļaušanu TV debatēs, un tikai pie spēcīgiem objektīviem apstākļiem būtu pieļaujamas atkāpes no šāda principa.

Aptaujas par balsošanas iecerēm, it sevišķi ilgu laiku pirms vēlēšanām, var būt nestabils un neuzticams avots, lai izdarītu secinājumus. To var ņemt vērā, taču tam būtu jābūt tikai daļai no apjomīgākas analīzes. Samērīgs popularitātes reitinga kritērijs varētu būt robežās 1-2%, taču jāparedz iespēja ņemt vērā papildus kritērijus (partijas ideju pienesums demokrātiskai sabiedrībai, potenciāls u.c.) Šādi kritēriji nostiprināmi normatīvā tiesību aktā, piemēram, Priekšvēlēšanu aģitācijas likumā II nodaļā, jo nav pieļaujams, ka kritēriji mainās no gada uz gadu un dalībnieki līdz pēdējam brīdim ir neziņā, kādiem kritērijiem tiem jāatbilst, lai paustu savu viedokli TV debatēs. Turklāt aptauju par vēlētāju vēlēšanu prioritātēm būtu jāveic pēc tam, kad partijai dota iespēja sevi bezmaksas demonstrēt televīzijā, nevis pirms tam, jo tādējādi jaunās un finansiāli maznodrošinātās partijas tiek diskriminētas. Debates ir jāorganizē skatoties uz

⁸⁴ Dati ņemti no Centrālās vēlēšanu komisijas izveidotā materiāla http://www.cvk.lv/pub/upload_file/2014/sv/12.Saeimas_velesanas._Rezultati.pdf un Latvijas Fakti veiktais pētījums Politiskā izvēle LR Seimas vēlēšanu gadījumā

⁸⁵ Sandra Fredman, *Human Rights Transformed: Positive rights and positive duties* (Oxford: OUP 2008), p.96. Arī Anne Smith and Rory O'Connell "Transition, equality and non-discrimination" in Antoine Buyse and Michael Hamilton (eds), *Transitional Jurisprudence and the ECHR: Justice, politics and rights*, Cambridge: CUP 2010

ilgtermiņa sabiedrības interesēm, nevis īstermiņa pārraides mērķiem vai kampaņu stratēģijām.

Tiesvedības ceļā panākt partijas iekļaušanu TV debatēs ir teju neiespējami. Pie tam, jo objektīvāks atlases kritērijs, jo mazākas izredzes tiesvedībai. Lielu lomu spēlē mediju redakcionālā neatkarība, jo šobrīd tiem piešķirta liela rīcības brīvība debašu rīkošanā un kampaņu atspoguļošanā. Arī ECT atstāj dalībvalstīm lielu rīcības brīvību šādu jautājumu regulācijā, tādējādi šādu jautājumu izskatīšana ECT, visticamāk, beigsies ar pieteikuma nepieņemšanu.

Lai gan vērojama pozitīva tendence politisko TV debašu rīkošanā un pašreizējā situācija Latvijā raksturojama kā laba, jānorāda, ka ar nelabvēlīgām sekām šobrīd saskaras jaunās partijas ar nelieliem finanšu līdzekļiem, jo tās tiek ierautas nelabvēlīgā likumsakarību aplī, kur tieši sākotnējais nozīmīgums ir izšķirošs turpmākai partijas attīstībai.